

Filip Skoczeń*

Michał Masłowski
Mity i symbole polityczne
Europy Środkowo-Wschodniej**Michał Masłowski, *Myths and Political Symbols***
of Central and Eastern Europe Studium Europy Wschodniej UW, Wydawnictwa Uniwersytetu
Warszawskiego, Warszawa 2020, 202 ss.

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: *Europa Środkowo-Wschodnia, mit narodowy, symbol polityczny, symbol narodowy***Keywords:** *Central and Eastern Europe, national myth, political symbol, national symbol***Abstrakt:** *Tekst jest artykułem recenzyjnym monografii Michała Masłowskiego „Mity i symbole polityczne Europy Środkowo-Wschodniej”. Publikacja M. Masłowskiego charakteryzuje najbardziej rozpowszechnione mity, symbole polityczne i narodowe Europy Środkowo-Wschodniej wraz z wyjaśnieniem ich pochodzenia i wpływu poprzez nierzadko wiele burzliwych wieków od czasów wczesnego średniowiecza po czasy współczesne. Autor podchodzi do tematu w sposób interdyscyplinarny, starając się przedstawić to, co kształtowało narody i ich kulturę w tej części Europy.***Abstract:** *This text is a review article of Michał Masłowski's monograph "Myths and political symbols of Central and Eastern Europe". Masłowski's publication presents the most widespread myths, political and national symbols of Central and Eastern Europe, along with an explanation of their origin and influence over the often turbulent centuries from the early Middle Ages to the present day. The author approaches this topic in an interdisciplinary way, trying to present what shaped nations and their culture in this part of Europe.*

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1670-0437>, Instytut De Republica, Szkoła Doktorska UKSW. E-mail: filip.skoczen@gmail.com

Europa Środkowo-Wschodnia jest miejscem styku cywilizacji, które Samuel Huntington określa jako: zachodnią, prawosławną oraz islamską. Jednak determinantów mających wpływ na to, jak wygląda ten region jest znacznie więcej i nie ogranicza się tylko do aspektów zewnętrznych, bycia pomiędzy Wschodem a Zachodem, czy też czynników religijnych. Na pomoc w zrozumieniu tego, co jeszcze doprowadziło tę część Europy do obecnego jej miejsca i znaczenia w historii, kulturze i polityce przychodzi publikacja Michała Masłowskiego pt. „*Mity i symbole polityczne Europy Środkowo-Wschodniej*”. Temat ten nie jest zbadany w sposób pełny, przez co podana publikacja jest ważnym elementem badań nad regionem. Tematem mitów, chociaż w szerszym, a nie tylko środkowoeuropejskim, zakresie, zajmował się znany historyk religii i kulturoznawca wywodzący się także z tego regionu Europy, pochodzący z Rumunii Mircea Eliade. Żeby wymienić choć jedną z jego prac dotyczącą poruszanego zagadnienia, można wskazać „*Sacrum, mit, historia*”¹. Jednak prace M. Eliadego mają charakter szerszy, cywilizacyjny, podczas gdy omawiana publikacja M. Masłowskiego jest tylko wycinkiem tej szerszej perspektywy.

Wydana w ramach serii Studium Europy Wschodniej UW przez Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego publikacja została podzielona na siedem rozdziałów. Każdy z nich obejmuje inny ważny aspekt budowania tożsamości zarówno narodowej jak i tej regionalnej, od mitów założycielskich, poprzez mity bohaterów narodowych, po mity wskazujące na tych „swoich” i tych „obcych” oraz mitów kultuwujących tradycje ojczyzny. Książka M. Masłowskiego porusza wiele ważnych dla narodów naszego regionu tematów, które często aż do tej pory mają olbrzymi wpływ na jego rozwój. Jako tematy przedstawione można chociażby wyróżnić dla przykładu: jaki wpływ na Czechy wywarł cesarz rzymski i król czeski Karol IV Luksemburski, którego czas panowania został nazwany w czeskim dziejopisarstwie złotym wiekiem; jaki wpływ na słowacką świadomość narodową i kulturową wywarła legendarna postać Janosika; jak wielką rolę odgrywa dla Węgrów Korona Świętego Stefana; do czego doprowadził i skąd się wywodził mit pochodzenia polskiej szlachty od mitycznych Sarmatów.

Dużą zaletą książki M. Masłowskiego jest jej bardzo klarowny i czytelny układ ułatwiający zarówno samo czytanie, jak i późniejsze odwoływanie się do jej fragmentów. Zaletą zastosowanego układu są marginalia, które wskazują zagadnieniami opisujące dany fragment podrozdziału, oraz pozostawienie na marginesach miejsca na własne notatki i spostrzeżenia.

Niewątpliwym atutem omawianej publikacji jest to, że poruszane mity i symbole są ujęte pod kątem różnych aspektów. Opisane są mity bazujące na

¹ M. Eliade, *Sacrum, mit, historia*, Warszawa 1993, ss. 300.

historii, filozofii, socjologii, kulturze, w tym w dużej mierze literaturze, religii oraz sferze polityki. Przez to praca ma charakter interdyscyplinarny, z czego może skorzystać wielu badaczy zainteresowanych chociażby tylko jednym z poruszanych aspektów.

W książce widać pewną dychotomię: z jednej strony wskazać należy na bardzo wartościowe części dotyczące powiązań literatury, kultury oraz filozofii, z drugiej – na słabsze części skupiające się na aspektach historyczno-politycznych. To skupienie się na kwestiach filologicznych – zrozumiałe także ze względu na dziedzinę badań naukowych jaką przede wszystkim zajmuje się Autor – jest jednak bardzo ważne. Trudno jest zrozumieć podejście wielu myślicieli okresu romantyzmu w oderwaniu od twórczości literackiej epoki. To bohaterowie literaccy uosabiali panujące w społeczeństwie idee i personifikowali ich cechy narodowe. Innym momentem w historii, wskazanym przez Autora, w którym literatura odegrała znaczącą rolę są czasy komunizmu. To właśnie między innymi dzięki pisarzom i filozofom, których twórczość wyrażała sprzeciw wobec ówczesnych realiów politycznych i społecznych, wzrastała rola opozycji antykomunistycznych m.in. w Polsce i Czechosłowacji.

Pomimo szerokiego spektrum tematów, jakie porusza recenzowana monografia, z pewnością nie jest ona źródłem wyczerpującej wiedzy na te tematy. Może być jednak traktowana jako dobre wprowadzenie w problematykę tożsamości Europy Środkowo-Wschodniej i zamieszkujących ją narodów, oraz wyjście do dalszych własnych badań, w czym pomaga bardzo obszerna bibliografia dotycząca każdego z poruszanych krajów z osobna. Takie podejście umożliwia i wydatnie ułatwia dalsze zagłębianie się w temacie we własnym zakresie korzystając z poleconych publikacji. Jednak widać pewne braki w bibliografii pozycji, które warto byłoby nadmienić. Jako przykład jednego z naukowców zajmujących się Europą Środkowo-Wschodnią w Polsce, a niewymienionych w publikacji, warto wymienić Radosława Zenderowskiego z jego publikacjami zajmującymi się wieloma aspektami naszego regionu od kultury, poprzez kwestie etniczne i narodowe po polityczne. Jako przykład twórczości tego Autora wymienić można chociażby monografię zatytułowaną: *Religia a tożsamość narodowa i nacjonalizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Między etnicznością religii a sakralizacją etnosu (narodu)*², stanowiącą ważny głos w dyskursie nad źródłami, przejawami i politycznym rezonansem mitów, symboli i rozmaitych figur tożsamościowych narodów Europy Środkowo-Wschodniej.

Dość poważnym mankamentem książki M. Masłowskiego jest brak dokładnego opisanego przez Autora, jakie dokładnie kraje, oraz dlaczego, rozumie jako

---

² R. Zenderowski, *Religia a tożsamość narodowa i nacjonalizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Między etnicznością religii a sakralizacją etnosu (narodu)*, Wrocław 2011, ss. 315.

należące do omawianego regionu. Europa Środkowo-Wschodnia jest dość szerokim terminem obejmującym obecnie od kilku do nawet kilkunastu państw. W ujęciu występującym w książce mamy do czynienia z omówieniem głównie krajów Europy Środkowej (głównie Polska, Republika Czeska, Węgry) i miejscami poruszane są przypadki krajów Europy Wschodniej (wzmianki dotyczące Rosji, podrozdziały dotyczące Ukrainy). Pominięte są za to kraje Półwyspu Bałkańskiego. Wynikającym trochę z tego powodu jest też bardzo podstawowe podejście do rozumienia narodu. Mimo odwoływania się do różnych koncepcji w zależności od omawianego przypadku, M. Masłowski nie poświęca temu tematowi za wiele miejsca, a jest to kluczowa i jednocześnie kontrowersyjna kategoria.

Niestety publikacja nie ustrzegła się błędów i niekonsekwencji. Wśród najbardziej jaskrawych należy wymienić choćby błędne daty chrztu Węgier (widnieje błędna data, a mianowicie 927 rok, zamiast 974)³, ustanowienia arcybiskupstwa praskiego (umiejscowiono go w 973 roku⁴, w którym powstało biskupstwo w Pradze, jednak ten błąd nie jest już powtórzony później w publikacji i poprawnie już jest to wydarzenie umiejscowione w czasach panowania Karola IV w 1344 roku⁵, daty powstania Konfederacji barskiej (mylnie podany rok 1688 zamiast 1768)⁶, czy imienia jednego z ojców założycieli Unii Europejskiej Roberta Schumana (w tekście widnieje imię Maurice, co mogłoby wskazywać też na Maurice Schumanna ministra spraw zagranicznych Francji)⁷. Pojawia się też błędna nazwa grupy etnicznej zamieszkującej w głównej mierze południową Mołdawię, a więc Gagauzów w tekście pod jedną z map nazwanych „Gaugazami”⁸. Obecne są też nieścisłości w zakresie terminologii. Za przykład może posłużyć wymienne używanie terminów synod i sobór w odniesieniu do soboru w Konstancji⁹. Dość wyraźnym przejawem niekonsekwencji Autora jest też losowa forma pisowni imion. Raz pełnym imieniem, innym razem tylko inicjałami, niekiedy są one tłumaczone na polską formę imienia, zaś niekiedy nie. Prowadzi to miejscami do nieodmienienia przez Autora imienia przywoływanej osoby, mimo iż zastosowana forma zdania wymagałaby takiej odmiany.

Autor nie skupiając się na przesadnie rozległym przedstawieniu wątku historycznego, co nie było celem recenzowanej publikacji, dokonuje jednak zbyt dużych uproszczeń i przeskoków w wydarzeniach. Zdarza się, że obok

³ M. Masłowski, *Mity i symbole polityczne Europy Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s. 18.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże, s. 63.

⁶ Tamże, s. 58.

⁷ Tamże, s. 155.

⁸ Tamże, s. 175.

⁹ Tamże, s. 34.

siebie występują wydarzenia odległe o kilka wieków, bez wyraźnego łącznika pomiędzy nimi.

Kolejnymi błędami są występujące w tekście kalki z języka francuskiego. Słoweński region Prekmurje został nazwany „dystryktem Mur”, na jednej z zamieszczonych francuskich map podpisany jako „District de la Mur”¹⁰. Słoweńcy są przedstawieni w tekście jako „Słoweni”¹¹ fr. *Slovènes*, imię cesarza Franciszka Józefa jest zapisywane jako „Franciszek-Józef”¹² co jest bezpośrednim tłumaczeniem z języka francuskiego, w którym występuje forma z łącznikiem. Wpływem z języka francuskiego jest też zastosowanie archaicznej formy imienia Wergiliusza, jako „Wirgiliusza” z fr. *Virgile*¹³.

W publikacji niestety też, mimo swojej bardziej esejowej formy, z rzadka stosowane są przypisy w miejscach, które by tego wymagały. Dość często zamiast tego spotkać można jeden zbiorczy przypis do całego podrozdziału. Utrudnia to ewentualne weryfikowanie podawanych informacji i dochodzenie do bezpośrednich źródeł wiedzy na temat, którym zajmuje się omawiana praca. Duża część z tych przypisów bazuje na wspólnej książce Michała Masłowskiego, Chantal Delsol i Joanny Nowicki wydanej we Francji zatytułowanej „*Mythes et symboles politiques en Europe Centrale*”. Można przez to odnieść mylne wrażenie jakby „*Mity i symbole polityczne Europy Środkowo-Wschodniej*” miały charakter odtwórczy względem zagranicznej publikacji. Autor zresztą wspomina we Wstępie o niej jako o podstawowym źródle swojej nowej książki, odnoszącej się jednak do nieco szerszej rozumianego regionu¹⁴.

Ważną rolę w rozumieniu specyfiki Europy Środkowo-Wschodniej pełni zrozumienie jej położenia geograficznego. Omawiana publikacja posiada bogaty zasób różnego rodzaju map od historycznych, przez religijne, po kulturowe. Jednak część z map powinna być dobrana lepiej do rodzaju wydruku. W druku czarnobiałym kilka map, które w swych oryginalnych wersjach były kolorowe, okazuje się nieczytelnych¹⁵. Do niektórych map brakuje też odpowiedniej legendy wyjaśniającej, co dokładnie mają one przedstawiać¹⁶. W części map widnieją też dość umowne granice między państwami¹⁷. Mimo często nieodkreslonych w przeszłości granic międzypaństwowych, przedstawianie ich w Europie jako prostych linii jest zbyt daleko idącym uproszczeniem.

---

¹⁰ Tamże s. 174.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże, s. 80.

¹³ Tamże, s. 49.

¹⁴ Tamże, s. 12.

¹⁵ Tamże, s. 178–179.

¹⁶ Tamże, s. 162, 167, 172.

¹⁷ Tamże, s. 164, 166, 168–171, 173–177, 180.

Mimo przedstawionych zastrzeżeń publikacja jest wartościowym i dość rzadko spotykanym ujęciem procesów tożsamościowych i narodotwórczych, które miały wpływ na obecne oblicze państw i narodów Europy Środkowo-Wschodniej. Jej interdyscyplinarny charakter może być przydatny dla naukowców z wielu dyscyplin. Podane w książce przykłady mitów i symboli, które nierzadko łączą się w przypadku części narodów pokazuje ich uniwersalizm i więź łączącą nie tylko Słowian, chrześcijan, ale na gruncie ponadnarodowym poszczególne państwa i narody regionu Europy Środkowo-Wschodniej ponad podziałami religijnymi, historycznymi, politycznymi, etnicznymi, czy językowymi.

Bibliografia

- Eliade M., *Sacrum, mit, historia*, Warszawa 1993.
Masłowski M., *Mity i symbole polityczne Europy Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 2020.
Zenderowski R., *Religia a tożsamość narodowa i nacjonalizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Między etnicznością religii a sakralizacją etnosu (narodu)*, Wrocław 2011.